UDK 811.163.6’36(091):929 Kopitar J.
Irena Orel
Filozofska fakulteta v Ljubljani

GRAMMATIK DER SLAVISCHEN SPRACHE IN KRAIN, KÄRNTEN UND STEYERMARK (1808) JERNEJA KOPITARJA IN PRIMOŽ TRUBAR

Ob 500-letnici rojstva Primoža Trubarja in 200-letnici Kopitarjeve slovnice bodo podrobno razčlenjeni in ponovno osvetljeni črkopisni, pravopisni, slovnični in jezikovnozgodovinski pogledi uglednega slovenskega slavista Jerneja Kopitarja v njegovi slovnici *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (Laibach 1808) na začetnika slovenskega knjižnega jezika, kot se izražajo v njegovih izjavah, navedkih in presojah ter se potrjujejo s Trubarjevimi besedilnimi odlomki. Trubarjev jezikovni in književni prispevek je potrebno dojemati v kontekstu dveh časovno in družbeno različnih jezikovnih nazorov, saj je kljub znanim negativnim sodbam glede izbire pisave in pretiranega germaniziranja nespregledljiv tudi v očeh prvega znanstvenega slovničarja z začetka 19. stoletja.

On the occasion of Primož Trubar’s 500th birthday and the 200th anniversary of Kopitar‘s grammar, the author thoroughly analyzes and re-examines the eminent Slovene Slavicist’s views of the founder of Slovene literary language in terms of alphabet, orthography, grammar, and historical linguistics, in his *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (Laibach 1808), as is evident from his statements, quotes, and opinions and confirmed by excerpts from Trubar’s texts. Trubar’s linguistic and literary contribution must be understood in the context of two temporally and socially different linguistic viewpoints, and in the view of the first Slovene scholarly grammarian from the beginning of the 19th century it cannot be overlooked, despite the notorious negative opinions concerning Trubar’s choice of alphabet and excessive germanization.

Ključne besede: zgodovina slovenskega knjižnega jezika, slovenska slovnica, Jernej Kopitar, Primož Trubar

Key words: history of Slovene literary language, Slovene grammar, Jernej Kopitar, Primož Trubar

1.0 Uvod

1.0.1 Kopitarjeva slovnica *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (Laibach 1808)[1] je po Bohoričevi (v treh izdajah: 1584, 1715, 1758), Pohlinovi (v dveh: 1768, 1783), Gutsmanovi (1777 in tri izdaje), Zagajškovi (1791) ter rokopisnih slovnicah razsvetljenskega obdobja (Japelj, Kumerdej, Debevec, Vodnik)[2] v 225 letih šele peta tiskana avtorska slovnica slovenskega jezika, ki jezikovno zgradbo razčlenjuje v slovenski in medjezikovni diahroni ter sinhroni primerjalni in kontrastivni večplastnosti. Dediščina Bohoričeve slovnice je vidna tudi v historični

[1] Prava letnica izida je 1809. O njej prim. Toporišič (1981), Orožen (1991), z jezikovnoprimerjalnega vidika 16. stoletja Merše (1996) idr.

[2] O predhodnih slovnicah prim. Toporišič 1980: 7, ki poudarja dve vrsti prednic, bohoričevsko in pohlinovsko, in Orožen 1996: 80.

navezavi na slovansko pisno tradicijo in v primerjalnojezikovnem izhodišču, ki ga Kopitar dopolnjuje ob starocerkvenoslovanskih in klasičnojezikovnih (grških, latinskih) vzporejanjih (ob omembi nepoznavanja hebrejščine) z razgledanostjo po slovanskih jezikih (hrvaškem, srbskem, češkem, poljskem, ruskem, lužiškem). Obenem razširja opis sočasne slovenske knjižne norme s poznavalskim navajanjem slovenskih ujemalnih ali razlikovalnih narečnih podatkov (predvsem gorenjskih proti dolenjskim, pa tudi notranjskih, cerkniških, istrskih, belokranjskih idr.) ter z vključevanjem slovenskih jezikovnozgodovinskih besedilnih primerjav, ki vključujejo zlasti dela piscev 16. stoletja: Trubarja, Krelja (Postile 1567), Postile 1578,[3] najpogosteje Dalmatinove Biblije (1584), slovnice A. Bohoriča za 16., Hrena, Schönlebna, Kastelca za 17., Svetokriškega, Hipolita, Basarja, Paglovca, Popoviča, Linharta, Pohlina (p. Marcus), Kumerdeja (slovnice), Japlja, prevoda Svetega pisma (Japelj, Kumerdej, ponovni prevod nove zaveze 1804) do Vodnika za 18. stoletje. Z navedbo in primerjavo jezikovnih značilnosti iz njihovih del ter omembo rabe v tedanji jezikovni praksi slovnično jedro razširja jezikovno- in kulturnozgodovinsko. Slovnica z vključevanjem zgodovinskih podatkov v obeh delih (»Elementar-Orthographie« in mestoma v »Etymologie«) prerašča v zgodovinsko slovnico besedilnega tipa. Je prva, ki v svoji zgodovinskorazvojni zasnovi osnovnega pravopisa uporabi besedilno ponazarjanje in dokumentiranje, ki omogoča bralcem neposredno preverjanje zapisanih dejstev, stališč ali argumentov.[4] Kaže se tudi v specifiki Kopitarjevega sloga, saj v slovnični metajezik vpleta komunikacijske povezovalce, s katerimi navezuje stik z naslovniki. Sklicevanje nanje – poimenuje jih osebneje z izrazi *der Leser* (bralec), *der Sprachfreund* (jezikoljub), navadno v ednini (1808:[5] 53) – mu pomeni sredstvo prepričevanja, (čustvenega) presojanja ali opozarjanja na pomembne izjave, kar izrazi s performativnimi glagoli (npr. *prepričati se, obžalovati, videti*). Slovnico zaključuje bibliografski dodatek s predstavitvijo slovenik 16. stoletja in temeljnih jezikovnih idej iz predgovorov. Kopitar je v uvodu eksplicitno razložil svoj slovnični nazor (ob kritiki Kumerdejeve primerjalne slovnice) in poudaril, da je zanj slovnica analitično zgodovinsko poročilo o nekem jeziku, za katero so odločilna dejstva, ne razglabljanje.[6]

1.0.2 Trubar je v Kopitarjevi slovnici omenjen v vseh delih, zaradi začetništva pa največkrat v poglavju o pravopisu v zvezi z zgodovino črkopisa in pisave. Primerjalno so upoštevani odlomki iz njegovih prevodnih svetopisemskih besedil (prvega dela novega testamenta iz l. 1557, celega iz 1582 in psalterja). Trubarjeve oblikoslovne prvine pa niso sistematično preverjene, temveč so opažene le posamezne posebnosti.

[3] Gre za prevod celotne Spangenbergove postile Jurija Juričiča, ki ga je Kopitar, ker ni imel naslovnice, z dvomom pripisal Dalmatinu (1808: XXXV), a ob kasnejši najdbi Krelјeve *Postile Slovenske* ugotovil vpliv slednjega (o tem natančneje Merše 1996: 94). Ker je Juričičev jezik kompromis med Trubarjevim in Kreljevim (prim. Merše 1998), je treba v tem oziru selektivno razumevati oz. odmisliti nekatere Kopitarjeve oznake Dalmatinovega jezika, tudi v primerjavi z jezikom celotnega prevoda Biblije.

[4] O tem prim. Orzechowska (1981: 414, 417).

[5] Samo z letnico brez navedbe avtorja je vedno označena Kopitarjeva slovnica.

[6] »Die Grammatik aber iſt analytiſcher hiſtoriſcher Bericht über eine Sprache; Facta entſcheiden hier, nicht Räſonnements.« (1808: XLVI). To opredelitev slovnice navajata v prevodu tudi M. Orožen (1996: 80) in J. Toporišič (2003: 353, op. 24).

V dodanem delu so predstavljena do tedaj nedostopna trubariana, ki jih ni v Schnurrerjevem seznamu, in pregled že znanih del ter ključne misli iz Trubarjevih predgovorov k tem delom, od *Katekizma* (1550) do *Hišne postile* (1595).

1.0.3 Kopitar Trubarja poimenuje večinoma po narečni pripadnosti (*Unterkrainer* 'Dolenjec'), po njegovi začetniški vlogi za knjižni jezik (*der Anfänger Truber* (začetnik) (1808: 37), *Ur-Autor* (praavtor): »*unſer Ur-Autor Truber*« (1808: 340), *unſer erſter Autor* (naš prvi pisec) (1808: 298)), priimku in nazivom pogosto dodaja svojilni zaimek *unser* 'naš', določa pa ga tudi po poklicnem nazivu (*der Domherr Primus Truber* 'stolni kanonik' (1808: XXXIV)). Najbolj odmevno pa je Kopitarjevo apologetično priznanje njegovih zaslug, ko mu v znamenitem navedku nadene ime našega odkritelja Amerike, »našega Kolumba«, začetnika kranjskega pisanja, ter primerjavo osmisli s slikovito prispodobo o zmanjševanju vrednosti njegovega dejanja, izraženo s primero o Kolumbovem jajcu.[7] S to simbolično primero mu je izkazal osebno spoštovanje in povrnil zasluženo vrednost antološke razsežnosti.

1.0.4 Trubarjevo pisno začetništvo je Kopitar strnjeno poudaril v uvodnem delu slovnice z dodano omembo v opombi, da je Trubar začel 30 let pred Bohoričem, ki se nanaša na Linhartovo navedbo mesta iz predgovora k Dalmatinovemu prevodu Biblije o funkcijski rabi slovenskega jezika (1808: XXXII, *[8]). Še določneje je pri Linhartu razvidno stališče o obstoju knjižnega jezika iz Trubarjevega predgovora k celemu novemu testamentu iz l. 1582, ki ga je Kopitar povzel le po Schnurrerjevi knjigi o slovanskih knjižnih tiskih iz l. 1799.[9]

1.1 Elementarni pravopis

1.1.1.0 Največjo pozornost je Kopitar, s poudarjeno navezavo na Trubarja, namenil eni od osrednjih tem svojega jezikoslovnega razmišljanja, tj. vprašanju izoblikovanja ustreznega črkopisa za naš fonetični sestav. Ideal mu je kot že Krelju v 16. stoletju predstavljala Cirilova prireditev pisave za Slovane, zato je bil do Trubarjevih rešitev odklonilen. Do neke mere je pri opisu njegovega črkopisa zaznati objektivnost »opazovalca jezika«, ki pa se ne more odreči lastni presoji o pravopisnih odločitvah in jezikovnih pojavih svojih predhodnikov. K pisavnim so pridana tudi glasoslovna opažanja, večinoma narečnega značaja, glasoslovni podatki iz Trubarjevih del so vezani na dolenjsko narečje, ki ga Kopitar protistavlja svojemu gorenjskemu – tako sta že s stališča lastnega govorjenega jezikovnega izhodišča antagonista. Trubarjeva »dolenjskost«

[7] Slovenski prevodi nemških navedkov so bili zaradi dolžine besedila izpuščeni.

»Truber war der erſte, der Krainiſch ſchrieb; er iſt alſo unſer Kolumbus, und würde mit Recht über Undank klagen, wenn wir ſein Verdienſt ſchmälern, und ſagen wollten: »So das Ey auf die Spitze zu ſtellen, ſei keine Kunſt.« (1808: 146).

[8] Z zvezdicami so oštevilčene opombe v Kopitarjevi slovnici.

[9] »Vor 34 Jahren war kein Brief oder Regiſter, viel weniger ein Buch, in unſrer Windiſchen Sprache zu finden, man meinte, die Windiſche in Ungriſche Sprache ſeyen ſo grob und barbariſch, daß man ſie weder ſchreiben noch leſen könne.« (1808: XXXIII; Schnurrer 1989: 123).

opredeljuje in tudi upravičuje drugačno glasovno podobo, saj ji Kopitar zaradi manjše spremenljivosti izkazuje celo prednost,[10] narečno nasprotje med njima se tako delno nevtralizira. Opisovalec jezika z začetka 19. stoletja za Trubarjev jezik poudarja več nesprejemljivih dejstev, ki dobijo na več mestih kritični prizvok: Trubarju očita, da »ne uporablja naglasov, ne nakazuje v pisavi s Francozi in Italijani skupnega mehkega *l* in *n*, daje samostalnikom člen in nasploh močno germanizira« (1808: XXXVI).[11]

1.1.1.1 Kopitar v pomenljivem navedku, ki predstavlja strnjeno oceno Trubarjevega pravopisa in jezika sploh, ugotavlja, da je leta 1550 poskusil kranjski jezik pisati z latinskimi črkami po nemški izreki, za duhovnike, ki so razširjali reformacijo in druge izreke niso poznali.[12] Trubarjev črkovni sestav mu je v primerjavi s Cirilovim, ki ima za vsak fonem svoj znak, nepopoln. Trubarjevo rešitev pisave primerja s Cirilovo ter kasnejšo Juričičevo in Bohoričevo.

1.1.1.2 Trubar po Kopitarjevem mnenju kot Nemci ni razločeval med *s* in *z*, *š* in *ž*, kdaj je treba *s* in enako kombinirani *sh* izreči ostro in kdaj blago: to odločitev je prepuščal bralcem, kar Nemci še sedaj delajo s »σ« na začetku besede, kot v *ſieben* ‘sejati skozi sito’ in *ſieben* ‘sedem’. Dodaja pa, da so primeri v slovanščini veliko pogostejši kot v nemščini in je zato potreba po razlikovanju v pisavi veliko večja (1808: XXXIV). Trubarjev primanjkljaj v njegovem času ni ostal neprezrt, saj je prevod Spangenbergove *Postille* iz l. 1578,[13] ki je v Zoisovi knjižnici ostal neopažen, imel boljšo ortografijo (*semla, shivite, ſlovo, ſha*, *n’*, *l’*), kar pomeni, da ni bil zadovoljen s Trubarjevo preveč krajevno zamejeno, iz individualnih razlogov germanizirano dikcijo. Za razliko od Trubarjevih nevter na *-u* ima *-o* kot Gorenjci in drugi Slovani, s čimer prekaša »tako Trubarjevo intenzivno kot ekstenzivno jezikovno znanje« (1808: XXXVI). Po oceni Kopitarja je Trubarjev pravopis »zu Beförderung reiner Lehr«,[14] medtem ko Dalmatinov (= Juričičev) »zur Aufnehmung der Sprachen ſelbst« (kar se lepo ujema s tedaj Kopitarju nepoznanim Kreljevim nazorom o »proprietas linguae«), čeprav je Kopitar ugotovil s poznavalsko utemeljenostjo, da je v *Postilli* več besed in

[10] Prim. točko 1.1.1.3.

[11] M. Merše je v razpravi o Kopitarju in njegovi obravnavi Postile 1578 poglobljeno ovrednotila Kopitarjevo obravnavo knjižnega jezika 16. stoletja in njegove poglede na Trubarjev jezik, pisavo in nemčevanje ter primerjalno razbirala stopnjo Trubarjeve, Kreljeve in Jurčičeve odvisnosti od nemških prevodnih predlog, potrdila veljavnost Kopitarjevih splošnih ocen ter jih vsebinsko in gradivsko dopolnila (Merše 1996).

[12] »Ums Jahr 1550 verſuchte es der Domherr P r i m u s T r u b e r, das Krainiſche mit Lateiniſchen Buchſtaben, nach d e r D e u t ſ c h e n A u s ſ p r a c h e derſelben, zu ſchreiben /…/« (1808: XXXIV).

[13] Kopitar navaja naslov: «Poſtilla, to ie Kerſhanſke Euangelſke Predige, verhu Euangelia skos celo leto /…/ inu v p r a u i S l o u e n ſ k i J e s i k prepisana /…/ Drukano VLiublani skosi Joannesa Mandelza. Za prevajalca domnevno omenja Dalmatina (»Der Ueberſetzer iſt wahrſcheinlich Dalmatin«), a v opombi * poudarja po poročilu Dobrowskega, da tega pravopisa ne upošteva niti Dalmatinov *Pentatevh* iz l. 1578 niti celoten prevod *Biblije* v Wittenbergu, ki vsebuje kasneje določeno Bohoričevo ortografijo. Nadalje sprašuje tudi o Dalmatinu in o njegovem imenu. (1808: XXXV–XXXVI.)

[14] Kopitar te definicije ne utemeljuje posebej, zato ostaja delno nepojasnjena, a jo lahko povežemo z njegovo opredelitvijo poslanstva slovnice, navedeno na koncu točke 1.0.1, kjer kritizira spekulativno gledanje na jezik, tako morda zveza »čisti nauk« meri na Trubarjevo umetno določeno in uresničeno, od jezikovne narave oddaljeno, idejno zasnovo pisave.

oblik, ki jih ne najdemo ne pri Trubarju ne pri Dalmatinu, a se pojavljajo v »Alt-Slavonischen Sprache«. Sledi še navedba Schnurrerjeve izjave o Trubarjevi slabi izbiri navadnega slovenskega jezika, kot se govori na Raščici.[15]

1.1.1.3 V opombi, ki se navezuje na zgoraj navedeno, se Kopitar posveča vprašanju osnove knjižnega jezika in poudarja Trubarjevo dolenjsko rojstno izhodišče (za Dalmatina pa navede le podatek, da je bil pridigar na Gorenjskem), v teh dveh narečjih predstavi osnovne fonetične razlike pri *o*-ju, obenem pa spregovori tudi o ljubljanščini, ki jo opredeli kot bolj dolenjsko, a prehodno narečje, in jo predvideva za knjižno jezikovno podstavo, motivirano sociolingvistično (1808: XXXVI–XXXVII). V opombi omenja, da je bil »Trubar Dolenjec iz Rásčice pri Auerspergu (Triák)«. Narečje tega dela naše dežele zaznamuje razvlečenje besed in posebno odpravljanje *o*-ja, iz katerega je *u* ali *a*.[16] V Ljubljani se govori bolj dolenjsko, a brez razvlečenja, ker je na ločnici obeh glavnih narečij in ker je razred služinčadi, od katerih se mladi gospodi učijo kranjščine, večinoma z Dolenjske. Pisci so lahko mislili, da je jezik glavnega mesta tudi knjižni jezik, toda ker so meščani večinoma tujci, pri Slovanih to ne velja brezpogojno. Zato je v naših maloštevilnih knjigah prevladujoč dolenjski dialekt, ki mu pripada tudi v etimološkem oziru prednost pred obrušenim gorenjskim (1808: XXXVI–XXXVII). Tezo o ljubljanskem izhodišču knjižnega jezika je torej postavil že Kopitar.

1.1.1.4 Za Bohoriča poudarja, da je ob dveh pravopisnih načinih vzpostavil tretjega: od Dalmatina (= Juričiča) je vzel osnovni pravopis, obdržal je Trubarjeva nevtra na *-u*, uporabil pa je naglasna znamenja (1808: XLI). Po daljšem navedku iz njegove slovnice je podčrtal posebne zasluge, ki jih ima za razvoj slovenskega jezika, pozornost pa mu zbuja dejstvo, da se kranjski jezik ni spremenil.[17] Kopitar s pohvalo jezikovnega oblikovanja protestantskim piscem pomenljivo daje priznanje, ki si ga s svojim delom zaslužijo, svoje mesto pri tem ima nedvomno tudi Trubar.[18]

1.1.2.1 V najobsežnejšem delu slovnice, ki obsega predvsem predstavitev pravopisnega in črkopisnega razvoja (Elementar-Orthographie), je Kopitar v prvem odstavku protistavil Cirilov južnoslovanski dialekt z grškimi črkami iz 9. stoletja s Trubarjevim »našim kranjskim dialektom« z latinskimi črkami iz l. 1550, ko je bil prvič

[15] »/…/ Truber »schlecht bey der gemeinen Windischen Sprach wie man ſie auf der Raſzhiza redt, bleiben, und ungewöhnliche Krobatische Wörter weder aufnehmen noch ſelbſt bilden wollte (Schnurrer.)«)*« (1808: XXXVI).

[16] Navaja zglede z *u*: *kuſt, ſlabúſt, dabrúta, ſi vidil mja mater, pſheniza na prudaj pejlem* namesto *o*: *koſt, ſlabóſt, dobróta, Si vidil mojo mater pſhenizo na prodaj pélem*, medtem ko imajo Gorenjci *o* tudi za *u* (*proti ſonzo, kaj mo je* za *ſonzu, mu*).

[17] O, ja, biederer Bohoritſch! dir und deinen Freunden hat es unſere Sprache zu danken, daß ſie gleich bey ihrer erſten Erſcheinung jene grammatiſche Correctheit und Cosequenz mitbrachte, welche andere Sprachen erſt nach und nach, nach vielen Modeln und Aendern – nicht erreichen. Auffalend iſt es, daß die Krainische Sprache ſeit Bohoritſch's Zeiten (frühere Documente haben wir nicht) ſich gar nichts verändert hat! (1808: XL).

[18] Ali je mednje štel tudi Trubarja, ni neposredno izrečeno, vendar bi navedek lahko razumeli tudi tako, zlasti če upoštevamo še njegovo mnenje o nespremenljivosti jezika od Trubarjevih časov dalje (o tem prim. 1.1.3).

zapisan (»zuerſt in die Feder gerichtet, und auf Papier gebracht«) (1808: 1). Neenak uspeh ni pripisoval različni izbiri črk, temveč nadaljnjim prizadevanjem obeh mož.[19]

1.1.2.2 Po analizi Cirilovega slovanskega črkopisa obravnava Trubarjevo priredbo latinskega črkopisa za kranjski jezik (1808: 13, § 2). Omenja, da je Trubar sicer globlje prodrl v bistvo jezikoslovja, a je moral postopati po tevtonski metodi, ker je pisal za tisk.[20] Predstavil je nemško izreko latinskih črk in poudaril, da je vse te črke uporabil Trubar za pisanje kranjščine po tej izreki in metodi, le *y* mu velja za dolgi *i*, razen kjer ni pozabil na to: nemški *w* piše kot latinski, francoski, italijanski *v*; *c = k, z*; *I = i, j* (1808: 16–17). Kopitar se je zavedal, da s temi preprostimi latinskimi črkami ne bi mogel napisati niti dveh besed kranjskega očenaša. Primerjalnojezikovno ugotavlja, da ima Trubar *h* za nemški *ch*,[21] in zato tudi *sh* za *sch*, ki sovpada z angleškim *ſh*. Za nemški manj navadni, a ne tuji zlitnik (v *quetschen, fletschen, Deutsch*) je našel odebelitev pripornika *z,* tj. *zh*. Kopitar je priznal, da se je pri tem postopku pokazal Trubar kot dosleden mislec in prijatelj preprostosti,[22] drugače bi lahko ravno tako dobro uporabil *sch* Nemcev za *sh* in *tsch* ali *tsh* za *zh*.[23]

1.1.2.3 V 7. točki je podrobneje predstavil Trubarjevo priredbo črkopisa s pripombo: »Dieß iſt nun Truber's Einrichtung alle!« (1808: 17). *S* mu služi za *semla* in *ſlovo*, *sh* za *shivite* in *ſha*: samo sredi besede in včasih na koncu je *s* podvojen po nemškem načinu, da bi se slišal ostro. Za lastno presojo podaja bralcu z diplomatično zvestobo 50. (49.) psalm iz Trubarjevega *Psalterja*. Po navedbi besedila Kopitar zastavlja bralcu vprašanje, kakšno je njegovo mnenje o tem pravopisu in še bolj, o tej kranjščini, ne da bi prispeval svoj komentar (1808: 20).[24] Spretno prikrita kritika pravopisa in jezika

[19] V točki 9 je bralcu za vajo podal «lep« 25. verz iz 36 (37) psalma iz Ostrovske Biblije z novimi ruskimi črkami zaradi pomanjkanja cerkvenih črk ter ustrezni mesti po »Kurzbeckiſchen Psalter« (Wien 1777)« in Trubarjevem *Psalterju* (»Jeſt ſem mlad bil /…/«) (1808: 12–13).

[20] Kopitar obžaluje, da rezultati teoretičnih spekulacij le počasi prehajajo v praktično rabo, zato manjkajo v mnogih nemških tiskarnah še zdaj velike črke za preglašeni *a, o, u*. Ob tem hipotetično razmišlja o možnosti uporabe Cirilovih znakov pri Trubarju: če bi Trubar pisal slovanskemu jeziku lastne glasove s Cirilovimi, tudi sprejetimi, iznajdenimi znaki, in bi kot posnemovalni genij tem figuram dal pripadajoče razmerje do latinske pisave, ne bi mogel svojega pisanja dati tiskati zaradi tiskarskih omejitev. Nato izrazi željo, da bi se znanstveniki latinsko pišoče polovice Slovanov mogli sporazumeti za enotno oblikovan pravopis (1808: 14–15).

[21] O Trubarjevi pisavi *h* za *ch* spregovori še pri obravnavi posameznih črk v poglavju »Verbeſſerter Bohoritſch«, kjer navaja več možnosti pisanja (prevzem nemškega *ch*, latinski oz. enojni *h*): »Truber hätte eben ſo gut, wie die Böhmen, das *ch* der Deutſchen entlehnen können, aber da wir, außer in ha, ha, ha! den Laut des *h* gar nicht haben, ſo that er beſſer, w e n n er ſchon den Lateiniſchen Laut verfälſchen m u ß t e , wenigſtens das e i n f a c h e r e *h* zu wählen.« (1808: 170).

[22] »Bey dieſem Verfahren zeigt ſich Truber als conſequenten Denker, und Freund der Einfachheit.« (1808: 17).

[23] Da Kopitar ni bil le kritičen sodnik Trubarjevih jezikovnih nazorov, dokazuje tudi opažanje v drobnem podatku iz nemškega predgovora h *Katekizmu* 1550, iz katerega je razbral njegovo poznavanje novogrške izreke *b* kot *w*, ko je primerjal izgovor črke *v* (»kot mehki *f* ali grški vita«) (1808: 390).

[24] »Was ſagt der Leſer zu dieſer Orthographie, und noch mehr, zu dieſem Krainiſch?« (1808: 20). Toporišič je menil, da mu je kranjščina pomenila germanizme, kot so«*klyzhe k ſebi ta Sueit; en punt; Offrou; ta nebeſſa bodo vunkai klyzala to nega prauizo, Rihtar; Folk; ſtalla, taushent; shlaht Ptyze*« idr. (Toporišič 1980: 10).

dobiva svoj epilog v omembi Trubarjeve izjave o novih prevajalcih in o zaslugah »starih in prvih« iz predgovora iz l. 1557, ki je hvaležni nasledniki ne bodo pozabili upoštevati (1808: 20).[25] Ali jo vendarle lahko razumemo kot Kopitarjevo priznanje Trubarjevih jezikovnih prizadevanj?

1.1.2.4 Ko Kopitar predstavlja pisavo Dalmatina (= Juričiča) kot prevajalca Spangenbergove *Postille*, ugotavlja, da je Trubarjevo pisno metodo sicer izboljšal, da je «dvojno kurentno figuro latinskega S, tj. *s* in *z*, pisal za ostri *s* kot *ſ* in za blagi *z* kot *z*«, ni pa razločeval med *ſh* za *š* in *sh* za *ž* (v *Postilli* ne najdemo pisave *ſh*, ampak samo *sh* za *shivite* in *ſha*) (1808: 20–21, § 3). Dokončno razlikovanje je uvedel šele tretji sodobnik Bohorič.[26] Po obsežnejšem izpisu različnih odlomkov psalmov z vzporednim Trubarjevim besedilom iz *Psalterja* (1566) in Juričičevim iz *Postille* (1578) Kopitar poda znano sodbo, da se lahko v njih bralec sam prepriča, da piše Trubar nemško s kranjskimi besedami, v kateri nedvomno meri na njegovo skladenjsko in ne besedno nemčevanje, na dobesedno prevajanje nemških struktur v slovenščino.[27] Nato navaja nekaj daljših mest iz evangelijev v Juričičevi *Postilli*, ki v Trubarjevem novem testamentu drugače zvenijo, ter skuša z njimi dokazati, da je Dalmatin (= Juričič) germaniziral veliko manj kot Trubar (in tudi njegovo »dalmatiziranje« je veliko manjše zlo kot Trubarjevo germaniziranje), saj je precej pozorneje poslušal glas slovanskega genija kot začetnik Trubar (1808: 37).

1.1.2.5 Kopitar v Dodatku analizira odkriti Kreljev prevod Spangenbergove *Postille*) in se upravičeno sprašuje, zakaj Dalmatin (= Juričič) v *Postilli* njegovih pisavnih rešitev ni v celoti upošteval.[28] Kreljeve pravopisne in glasoslovne posebnosti je ocenil tudi primerjalno glede na Bohoriča v slovnici in v Bibliji. Priznamo mu lahko, da je za jezik 16. stoletja podal ugotovitve, ki veljajo še danes.

1.1.2.6 Kopitar na različnih mestih poudarja Bohoričeve velike zasluge za popolnost osnovnega pravopisa proti Trubarjevemu in Juričičevemu pomanjkljivejšemu:[29] ureditev pisave *s* in *z*, *š* in *ž*, *i* in *j*, *u* in *v*, *e* in *é* po določenih pravilih (1808: 53). Vendar ugotavlja pri Bohoriču zelo nepravilno in neenotno rabo za zapis *y*, ki je bil s

[25] Prim. celotni navedek v sklepu pod 2.4. Trubar je podobno misel o svojem začetniškem oranju jezikovne ledine v krajši obliki izrazil že v predgovoru k prevodu Evangelija svetega Matevža iz l. 1555, ki ga Kopitar navaja v bibliografskem opisu besedila (1808: 392–394).

[26] To trditev je postavil, ker Kreljevega dela še ni poznal. V Dodatku je pri obravnavi Kreljeve *Postile slovenske* ugotovil, da je to razlikovanje v celoti uvedel Krelj, Juričič pa le delno.

[27] »Der Leſer ſieht ſelbſt, daß Truber Deutſch ſchreibt mit Krainiſchen Wörtern.« (1808: 28).

[28] Natančno analizira njegov pravopisni prispevek: razlikovanje med *ſ* za *s* in *s* za *z* ter *ſh* za *š* in *sh* za *ž,* med *v* in *u,* ločevanje predlogov *v, k, s* z opuščajem, označevanje jata z ostrivcem nad *e*-jem (*é*), pisavo *j* za *a, u, e* z *ij*, ki je v cirilici zaznamovana z vodoravno črtico, označevanje palatalnosti s črticami ali pikama nad samoglasnikom, odpravo dolenjskega *u*-ja.

[29] Trubarjev pravopis omenja tudi pri navedbi Bohoričevega pisanja predlogov tipa *k'Adamu* itd., tako da v oklepaju zapiše opazko o rabi predlogov *H, K, S, V* pri Trubarju in Juričiču brez opuščaja, ki se pred lastnimi imeni piše z veliko začetnico (npr. *Vieriho, Siesuſom*) (1808: 46)). Podobno navaja v opombi pri obravnavi svoje lastne vizije pisave Trubarjev in Dalmatinov (= Juričičev) zapis *vgradi, kmeni, stabo* (1808: 197, * pri črki *v*).

Trubarjem prvotno določen za dolgi *i*: piše ga kot *y, ij* namesto *ii* ali *ji*. Kljub odpravi pravopisnih slabosti mu pripisuje večjo odvisnost od Trubarjevega ponemčenega kot od Juričičevega »podalmatinjenega slovničnega pravopisa«, razloge išče v skupni pokrajinski – dolenjski – pripadnosti oz. v želji po spoštovanju Trubarja.[30]

1.1.3 V razdelku »Reſultat des vorhergehenden Paragraphs« (1808: 158–160) se ponovijo nekatere ključne ugotovitve v zvezi z jezikom 16. stoletja, v katerih je omenjeno tudi Trubarjevo ime.[31] Kopitar v njem naslika tudi idealizirano podobo ohranitve oblikoslovnih in besednih značilnosti. Prvič navaja, da se naš jezik od 16. stoletja pa do njegovih časov ni spremenil, sklanjatev, spregatev in tudi tvorbene končnice so še vedno iste, kot so bile v Trubarjevih časih, celo besede niso zastarele.[32] Ali ta miselni preobrat v sintezi prvega dela pomeni novo gledanje na Trubarjev jezikovni prispevek, historistični proti racionalističnemu?[33]

1.2 Etimologija – tvorba in pregibanje besed

1.2.0 Drugi del slovnice (Etymologie), ki raziskuje pravila tvorbe in pregibanja besed in zajema predvsem oblikoslovje in delno skladnjo, Trubarjevo rabo in zglede iz njegovih besedil upošteva le pri nekaterih oblikah, značilnih samo zanj, vendar se večkrat sklicuje na Dalmatina[34] in Bohoriča, iz svojega časa pa na prevod *Svetega pisma* (1886, 1804).

1.2.1 Trubarja v tem delu slovnice ne omenja npr. pri določnem členu kljub najpogostejši rabi in čeprav je njegovo pretirano rabo člena omenil v uvodu (1808: XXXVI),[35] ampak navaja le zapis o rabi člena pri Bohoriču pri sklanjanju samostalnikov (*ta mosh, tiga mosha, timu moshu* etc.) po vzoru latinskih slovničarjev (1808: 214, **) ter sodbo Dobrovskega o izjemni rabi v germaniziranih narečjih – slovenščini v Kranju (Windische in Krain) in lužiščini (Wendische in der Lausitz) – zavrača z opozarjanjem na neposvečene pisce, del njihove krivde pa pripiše odsotnosti slovanskega šolstva in izobraževalnih ustanov ter jih kot avtodidakte opravičuje in opozarja na razlike v primerjavi drugega dela prevoda novega testamenta iz l. 1804 z Dalmatinovim ali celo Japljevim iz 1786 (1808: 215, **). O Trubarjevi rabi člena spregovori tudi v opombi k

[30] «/A/ber in der Grammatikal=Orthographie lieber in Truber's Germaniſirende, als in Dalmatin's Dalmatiſirende Fußſtapfen treten wollte, entweder weil er ſelbſt ein Unterkrainer war, oder weil er Truber'n ehren wollte; denn Sprachgründe waren gewiß mehr auf Dalmatin's Seite.« (1808: 38).

[31] O tem prim. M. Orožen: »Obsežno analizo črkopisnega glasoslovja je Kopitar zaključil z ugotovitvijo, da pravzaprav kranjski črkopis (od Trubarja do sodobnosti) ni slabši od drugih latiničnih evropskih – češkega, poljskega, hrvaško-kajkavskega in dalmatinskega po italijanskem.« (Orožen 1991: 15).

[32] »«Selbſt von den Wörtern iſt keines veraltet« (1808: 158).

[33] Prim. Raecke 2002: 263, ki pojasnjuje protislovja v slovnici s prepletom dveh miselnih paradigem: razsvetljenskega racionalizma in individualističnega romantičnega historizma.

[34] Npr. zgled *pred boshjima ozhima*, ki ga pozna tudi Trubar, navaja le iz Dalmatinove Biblije (1808: 213, *), pri srednjem spolu pridevnikov omenja, da Dalmatin praviloma uporablja *-a* (*d o b r a dela*), v (Juričičevi) *Postili* pa je našel primer z *-e*: *nebeſa ſo ſe nad njim o d p e r l e,* Trubarjeve rabe pa ne preverja (1808: 261).

[35] Podatek o tem gl. pod točko 1.1.1.0.

nemškemu predgovoru k prvi izdaji *Katekizma* iz 1550, ko omenja Trubarjevo ugotovitev, da potrebuje naš jezik malo členov (»braucht wenig Articulos«), kjer dodaja svoje opažanje, da je v njegovih prvih delih manj rabe člena kot v kasnejših, npr. *Psalterju*, povod za večjo rabo so tudi tujejezični prevodi, kjer je germaniziranja največ (390).[36] O opuščanju člena pri Krelju glede na Trubarja priča tudi navedek iz njegove Postile (1808: 426, **).

1.2.2.1 Pri samostalniški sklanjatvi je Trubar omenjen pri navedbi oblike moškega spola za tožilnik ednine, kjer je opazil premeno končnice *-a* z **-***e* (*Tolmazheri**e*** 'tolmačerja'), česar ne razloži glasoslovno položajno ali pojasni narečno, poudarja le pogostnost rabe, ednino pa prepoznava po zaimenskih oblikah (*ga, nemu, on*) (1808: 401).

1.2.2.2 V obravnavi dajalnika množine na *-om* (*ozhétom*) pri Bohoriču in njegovih sodobnikih Kopitar opozarja še na enako Trubarjevo končnico pri samostalnikih ženskega spola: *nȍga* – »*nogom* den Füßen« (1808: 235–236), ki pa je ne razlaga kot glasoslovno narečno premeno. Za Trubarjevo rabo samostalnika *predguuor* v ženskem spolu poudari, da gre za germanizem (Vorrede) (1808: 399).

1.2.2.3 Pri srednjem spolu omenja dolenjski *-u* za *-o* v gorenjščini in pri vseh drugih Slovanih ter daje za primerjavo opozicijo med latinščino in grščino: *pulchrum facinus* – *καλόν ἔργον*. Dolenjski *u* v knjigah upravičuje s Trubarjevim dolenjskim izvorom[37] (sklicuje se še na zapis na strani XXXVI o tej glasoslovni narečni posebnosti), ugotavlja pa tudi, da sam ni bil prvi, ki je uvedel *-o*, pred njim sta ga pisala že avtor *Postille* 1578 in Vodnik v *Veliki pratiki* l. 1797. V slovnici je naveden tudi razlog za Trubarjevo zapisovanje *u*-ja, to je njegova izreka.[38] Kaj je boljše za knjižni jezik, pa očitno odloča »consensus populorum« – vsa ostala slovanska narečja potrjujejo *o* Gorenjcev (1808: 238). Kopitar je s takim normativnim stališčem predvidel razvojno pot slovenskega knjižnega jezika, ki se je s t. i. novimi oblikami sredi 19. stoletja normiral po podobnih smernicah in enakem načelu splošnosti (slovanske) rabe.

1.2.3 V skladu s Kopitarjevo normo je ocena, da Dalmatin ni bil absolutni slovanski slovničar, ker ima spolske končnice pri primerniku pridevnikov: *eno vekſho luzh – eno manſho luzh, Ta ſtariſha – ta mlajſha*. O tem navede Bohoričevo pravilo in mu doda svoje dopolnilo z omembo avtorjev Trubarja in Dalmatina, ki poznata razlikovanje po spolu v imenovalniku.[39]

---

[36] Po splošnem vtisu ob prebiranju prvih del do l. 1560 in po ugotovitvah Neweklowskega na podlagi konkordanc *Katekizma 1550* in *Pisma Rimljanom* iz 1560 (Neweklowsky 1995: 316–317) bi lahko temu mnenju oporekali, saj je oblika *ta* po pogostnosti na 4. (*Katekizem*) oz. 3. mestu (*Pisma Rimljanom*) za *inu, ie, v, (de),* ker pa ni napravljena statistika podatkov za *Psalter*, bo treba rabo člena v njem še preveriti.

[37] »Truber war ein Unterkrainer, daher das u in unſern Büchern« (1808: 238).

[38] »Truber ſchrieb ja auch ſein u, weil er es ſ p r a c h« (1808: 238).

[39] »/M/ o v e n t quidam (Truber und Dalmatin) comparativos et ſuperlativos in nominativo, ſed i n u s i t a t e« (1808: 261, *).

1.2.4 Od Trubarjevih zaimenskih posebnosti je omenjena samo oblika vprašalnega zaimka *du, dur* ‘kdo, kdor’: »/K/do lautet im gemeinen Leben häufig *dó*, und unſer erſter Autor Truber ſchreibt immer *du*, *dur* ſtatt *kdo, kdor*.« (1808: 298, *)

1.2.5 Pri glagolu je opozoril na prvoosebno obliko sedanjika ednine *ſem* (»kot piše Trubar«), z izreko *ſ´m* namesto *ſim* (1808: 319).[40] Trubarjevi zgledi mu služijo tudi za ponazoritev rabe dovršnih oblik sedanjika.[41] Pri nekaterih Dolenjcih, posebno pri »našem prapiscu« Trubarju, so v rabi trpne deležniške oblike, ki se končujejo namesto na *-ít* delno na *-íen* (tj. *-íjen*), delno na *-íven*, delno vseeno na **-***it*, kar ponazori z njegovimi zgledi iz prevoda novega testamenta.[42]

1.3 Besedje

1.3.0 Največ ostrih besed v Kopitarjevi slovnici je namenjenih Trubarjevemu germaniziranju, v rabi prevzetih besed iz nemščine in na skladenjski ravni, zlasti v dobesednih prevodih glagolskih zvez.[43] O nemčevanju je spregovoril v vseh delih slovnice, saj ga je v skladu z razsvetljenskimi nazori o jezikovnem izvoru in avtohtonosti jezika najbolj motilo in ga kot slabost pretirano poudarjeno omenja ravno pri Trubarju, tudi v pohvalah in pri naštevanju drugih jezikovnih značilnosti, čeprav tudi druge pisce presoja s tega stališča. Kopitarju lahko očitamo enostransko gledanje na Trubarjevo rabo besedja, saj ne omenja njegovih starinskih besed slovanskega izvora, ki potrjujejo starodavno ustno in domače obredno izročilo.

1.3.1.1 Da je bilo »germaniziranje« splošen in neizogiben pojav ob nastanku knjižnega jezika do njegovega časa, je bilo Kopitarju razumljivo, a ne sprejemljivo dejstvo, zato v zgodovini pozitivno vrednoti težnje po navezavi na slovansko besedno dediščino in zavrača nemške vplive na slovenski knjižni jezik. Pri obravnavi Bohoričeve slovnice omenja Dalmatinovo (= Juričičevo) pot približevanja sestrskim jezikom, od katere se Bohorič oddaljuje in se raje okorišča z nemško, tako kot Dalmatin v prevodu

[40] To obliko Trubar dosledno uporablja, medtem ko ima Bohorič v slovnici in Dalmatin v Bibliji (1584) le *ſim*, ki jo ima v slovnici kot edino ustrezno tudi Kopitar.

[41] Luc. XIIII, 2–4: Inu Ieſus o d g o u o r i /…/ Aku ſe ſpodobi ob tei Soboti o ſ d r a u l a t i? Oni pag o m o l z h e. Inu on nega prime, inu ga o ſ d r a u i, inu ga prozh p o s h l e« (1808: 310).

[42] »Jesus je bil b y e n (d. i. bijen) per kajfashu; r e s b y e n a poſóda; und dobru je letimu, katiriga greihi ſo s a k r í v e n i, aber doch auch Matth. XXVI, 28. Pyte is letiga vſi, letu ie muia, kry, katera bode p r e l i t a ſa doſti, kodpuſzhanu tih grehou«. V opombi dodaja še tovrstno obliko (*rasodiuen*) pri glagolu *rasodéti* (offenbaren) z zgledom iz Dejanj apostolov (IIII, 16): »*Sakai leta zaihen*« /…/ »*ie resodiuen vſeim*« /…/. (1808: 340–341.)

[43] O germanizmih pri Trubarju prim. J. Toporišič (1980, 1988, 1991 idr.), M. Orožen (1996), A. Janko (1986, 1999), M. Merše (1990, 1996, 1998), Jazbec (2007) in drugi. M. Merše je s primerjavo germanizmov pri Trubarju, Krelju in Juričiču (1996) ugotovila značilne zamenjave besedja. Če upoštevamo, da je v Trubarjevi *Eni dolgi predguvori* le 4% nemških izposojenk (Jazbec 2007: 101) in podobno tudi v Trubarjevem *Katekizmu 1550* (Janko 1986: 433), je Kopitarjeva kritika pretirana, čeprav s takratnega jezikovnega položaja razumljiva.

Biblije l. 1584.[44] Za potrditev nemškega načina jezikovnega izražanja, razmišljanja, ubesedovanja pa navaja Trubarjeve germanizme: »Truber's *leben, lebati, shpisha, mordane, ſhtritati, hudobo trybati, jeſt ſem ſhazau*(!) *sa mertviga, fershmaati*(!)*, punt (Bund), Goſpod je vunkaj vlekel (ausgezogen) s'naſhimi vojſkami, gori jemle, doli jemle, zajhen, ſhenkinga, poberi ſe tjakaj, vunkaj klizati (ausrufen), gvant, flegar, Rihtar, ſpendia, folk* u. ſ. w. u. ſ. w.« so mu »take cvetke iz mestne kranjščine«, kot jih poimenuje »alegorično« (1808: 54). Ne prezre niti skladenjskih kalkov, ki jih običajno tudi njegovi predhodniki niso prepoznali in odpravili, saj so »domače cvetke spletali v venec na nemški način, brez alegorije to imenuje mestni »Kauderwelsch«, ki so ga sedanji avtorji slišali v letih izobraževanja«. Da vse zgoraj naštete »cvetke« niso zrasle le na Trubarjevem travniku, se lahko prepričamo tudi iz izrazne podobe, beremo jih lahko pri različnih pisateljih, kot zatrjuje Kopitar, a jih vendar pripiše Trubarju, morda kot njihovemu prvemu ubesedovalcu, ki je bil zgled nadaljnjim piscem.

1.3.1.2 Iz njegovih navedkov se lahko prepričamo, da je bilo stanje nezavidljivo še v njegovem času: besedje novega svetopisemskega prevoda od l. 1784 dalje pozitivno ovrednoti glede na Trubarjevo neprimerno rabo (1808: 55),[45] čeprav so pri drugi izdaji nove zaveze revizorji našli še veliko besed, ki bi jih bilo treba izboljšati, Kopitar pa se sprašuje, koliko bi jih ostalo še za tretji slovnično-kritični pregled. Tudi v stari zavezi (z izjemo 2. izdaje po l. 1800) odkriva skladenjske interference, ker se v njej še vedno nahajajo »čisto nekranjsko« oblike osebnih zaimkov (*jeſt, ty, on, my, vy, ony*), zvalnik z *o* (*o vy otrozi*), *aku – taku*, določni člen idr. (1808: 55). Čeprav bi bilo utemeljeno primerjalno upoštevati kot vir le Dalmatinov prevod *Biblije*, je tudi v tem primeru Kopitar Japljevo besedje vzporejal samo s Trubarjevim, morda zaradi izhodiščne vloge ali v prepričanju, da so bili kasnejši prevajalci pod njegovim vplivom.

1.3.1.3 V odlomkih iz Trubarjevega prvega dela novega testamenta komentira tudi nekatere izraze, kot npr. *para* (die Bahre), ki se uporablja pri ponemčenih meščanih v množinski obliki (*pare*), v ednini pa pomeni čisto nekaj drugega (*ti prekléta para; ti léna para*) (1808: 409); zveze »*nei gori nehala kuſhouati muie noge*« še ni slišal in jo zavrne: »Das iſt zu viel!«, ker noben Kranjec ne govori *gori nehati,* temveč le *néhati* ali bolje *jénjati* (1808: 410); *márini* in *márine* (staro nemško Mähre) za 'novica, zgodba' ter glagol *marunovati*, kar je rabljeno na Gorenjskem in Koroškem (1808: 412–413).[46]

[44] Očitek o nepotrebnem germaniziranju v nekaterih besedah in skladnji razlaga s tedanjim sociolingvističnim položajem v mestih kot središčih izobrazbe in kulture, saj zadeva vse naše »prevajajoče« pisatelje, ki so pri osmih do desetih letih zapustili očetovo slovansko ognjišče in bili vzgojeni v nemškem mestu od Nemcev v nemščini za nemške državne uslužbence.

[45] »So iſt z. B. unſere neue Bibel-Ueberſetzung (ſeit 1784), von Truber's u n n ö t h i g e n, recht nach der Städter Art bloß aus B e q u e m l i c h k e i t, (wenn ihm das echt-Krainiſche Wort nicht sogleich beyfallen wollte) hergeſetzten, und unter dem L a n d v o l k e nicht einmahl b e k a n n t e n, e i n z e l n e n Deutſchen Wörtern ziemlich frey«.

[46] Z današnjega zornega kota se ponovno zastavlja tudi vprašanje glede družbene vloge in rabe kranjskega in t. i. ponemčenega mestnega jezika: kateri sloji so znali oz. govorili kranjsko v Trubarjevih oz. v Kopitarjevih časih, kot pričajo najdeni rokopisi, tudi višji sloji. Glede na Trubarjeve izjave je vprašljiva tudi trditev, da je kranjščina mestnega okolja določala rabo v besedilih. Trubar je svoj izbor besedja pogojeval tudi s poznavanjem in rabo pri splošnem naslovniku, ki ni znal drugega jezika kot slovenskega (Trubar 1555: A 2), kar

1.4 Bibliografski in jezikovni podatki Trubarjevih del v Kopitarjevi slovnici

1.4.0 V Dodatku (Nachſchrift, 385–452)[47] je Kopitar s profesionalno bibliografsko natančnostjo predstavil nove najdbe, protestantske tiske, ki jih v Ljubljani ni našel: celi novi testament iz graške licejske knjižnice ter spisek z opisom kranjskih knjig iz dunajske dvorne knjižnice. Opisal je bibliografske podatke, dokumentiral naslovnico, navedel vsebino predgovorov ali njihove pomembnejše dele, predstavil vsebinsko delitev in predvsem v opombah dodal svoje misli. Navedel je tudi seznam v dunajski knjižnici manjkajočih slovenik in hrvaških glagolskih in cirilskih del. Tako slovnica vsebuje tudi bibliografski popis protestantskih del, med njimi 21 Trubarjevih knjig, 9 ohranjenih z navedbo ključnih mest iz predgovorov, ki predstavljajo Trubarjeve poglede na jezik, prevajanje in družbene okoliščine, in 12 evidentiranih. Razdeljena so na tri dele glede na vrsto pisave: A. kranjske knjige z latinskimi črkami, znotraj teh razdelkov pa oštevilčene po kronološkem zaporedju; B. hrvaške knjige z glagolskimi črkami; C. hrvaška knjiga s cirilskimi črkami.

1.4.1 Med novimi primerki posebej omenja Trubarjevo 2. izdajo celotnega novega testamenta v dveh delih v osmerki iz l. 1582 iz graške licejske knjižnice, ki mu ga je priskrbel baron Zois in ga pri poli b žal še ni imel v rokah (1808: 388). Odlomek iz Lukovega evangelija (X, 30–36) na strani 157 v tabeli je navedel po tej izdaji kot besedilo prve izdaje, ker je Trubar v predgovoru k izdaji l. 1582 zatrdil, da je v njej ohranil prvi prevod in prejšnji pravopis in ga ponovno natisnil v pomanjšani obliki v eni knjigi.

1.4.2 Kopitar naknadno navaja spisek in opis kranjskih knjig iz dunajske cesarske dvorne knjižnice, kjer je odkril »pravi zaklad naše literature iz Trubarjevega obdobja«,[48] ko je med tiskom slovnice odpotoval na Dunaj. Med njimi je 9 Trubarjevih del, razporejenih kronološko.[49] Ker jih večino opisuje Schnurrer v svoji knjigi slovanskih knjižnih tiskov (Tübingen 1799) in odtod Dobrowsky v Slavinu, je ponekod dodal le svoja opažanja in podrobneje opisal le tista, ki tam niso opisana (1808: 389).

1.4.2.1 Ob prvi knjigi *Catechiſmus in der Windiſchen Sprach* /…/ (1550) predstavlja nemški predgovor s kontrastivnimi pravorečnimi in pravopisnimi napotki, kranjski

omenja v Dodatku po Trubarju tudi Kopitar (prim. 1.4.2.2), zato je uporabljal »te gmainske Crainske preproſte beſſede, kateri uſaki dobri preproſti sloueniz lahku more ſaſtopiti« (Trubar 1555: predgovor, A 3), na podlagi rabe so se o rabi »nemških besed« odločali tudi pisci iz 17. in 18. stoletja. Tudi v naših krajevnih govorih se je po vsem slovenskem ozemlju, tako na zahodu in vzhodu, ohranilo mnogo besednih germanizmov.

[47] Toporišič (1996: 1) naslov prevaja z izrazom Dopis.

[48] »Wie froh überraſcht war ich, hier auf der Kaiſerl. Hofbibliothek beynahe den ganzen Schatz u n ſ-r e r Literatur aus der Truber'ſchen Periode, ſammt den Glagoliſchen und Kyrilliſchen Nebenerzeugniſſen derſelben, beyſammen zu finden!« (1808: 388–389).

[49] *Catechismus in der Windischen Sprach* iz l. 1550, *Abecedarium* iz l. 1550, *Ta Euangeli Suetiga Mateusha* iz l. 1555, *Abecedarium* in *Catechismus* iz l. 1555, *Ena Molitou tih Kerszhenikou, kir ſo ſa volo te praue Vere Vieſuſa Criſtuſa pregnani* (1555), *Ta perui deil tiga noviga Teſtamenta* iz l. 1557 z natančno navedbo vsebine, komentiranimi deli predgovora, odlomki; *Ta drugi Deil tiga Nouiga Teſtamenta* iz l. 1560 in *Articuli oli Deili te praue ſtare Vere kerszhanske* iz l. 1562 (1808: 389–417).

nagovor, numeracijo, errata in navaja opravičilo, da se dotlej ni pisalo ne tiskalo v slovenskem jeziku, ter navedbo psevdo-tiskarja in kraja tiska (1808: 389–391). Ob *Abecedariju* (1550) omenja, da se Trubar poslužuje nemške pisave. Za oba tiska razkriva težke pogoje izida (naskrivaj v odsotnosti avtorja) (1808: 392).

1.4.2.2 Iz predgovora h knjigi *Ta Euangeli Suetiga Mateusha* (1555), Kopitar izlušči nekaj bistvenih misli o jeziku, npr. navedek, da večina ljudi v naši deželi ne zna drugega jezika, kot samo slovenski; stavek »Mateusha vsamite koker enu koſſilice oli iushinizo«, razčleni navedek o narečni različnosti in pojasni, da so mu »Crainzi« Gorenjci in Ljubljančani z okolico, ter ugotovi, da se pri Trubarju naš dialekt v širšem pomenu, ki bi ga lahko poimenovali s staroslavnim imenom kot karantanski, deli na pet podnarečij, ki jih govorijo: a) Gorenjci, b) Koroški Slovani, c) Štajerci, Dolenjci in Bezjaki,[50] d) Kraševci in Istrijani, e) (sedanji mejni) Hrvati (1808: 393). Z delnimi besedilnimi odlomki (o temeljitem razmisleku pri izbiri črk) predstavlja tudi predgovor Slovanom (Lubi Slouenzi). Njegovo oceno glede pisave več soglasnikov v enem zlogu, kot to delajo Čehi in drugi, dopolnjuje s pojasnilom, da v predgovoru k celemu novemu testamentu »druge« poimenuje z Bezjaki (1808: 394, *).

1.4.2.3 Ob predstavitvi Trubarjeve nove izdaje *Katekizma* in *Abecednika* z latinskimi črkami iz l. 1555 popravlja Schnurrerjevo datacijo, češ da sta izšla skupaj s prvo, ampak 5 let kasneje. Za knjige, ki jih je imel Schnurrer za izgubljene, pa sporoča, da so odkrite. Obenem poudarja, da bi mogli biti Trubarjevi rojaki Schnurrerju hvaležni za njegovo delo ter dodaja, da je bil Trubar res Slovan in ne »Germanus inter hos Venedos natus«, kot je imenovan pri Frischu (1808: 397–398, ***). Tu posreduje podatke o starših in poudarja slovanski izvor njegovega priimka.

1.4.2.4 Za *Eno Molitou tih Kerszhenikou* iz l. 1555, ki ni še nikjer omenjena, zagotavlja, da je kranjski prevod zagotovo Trubarjev, čeprav je podpisan na koncu Vergerij, ki je sestavil italijansko besedilo, dokaz mu je Trubarjeva raba »*ne rodimo*« za *ne maramo* (non curamus) (1808: 398).

1.4.2.5 Nemški predgovor v prevodu *Ta perui deil tiga nouiga Teſtamenta* iz l. 1557 zaradi zanimivosti obširneje opisuje (o lažjem razumevanju hrvaščine od drugih slovanskih jezikov, o pisavi, o Trubarjevem znanju jezikov, besednem primanjkljaju, o hrvaškem prevodu Biblije itd.). Odlomke iz evangelijev po Mateju in Luku iz *Postile 1578* (1808: 28–37) dopolnjuje z enakimi Trubarjevimi (1808: 406–415).

1.4.3 Seznam kranjskih del iz Trubarjevega obdobja, ki v dvorni knjižnici na Dunaju manjkajo, navaja po svoji vednosti. Med Trubarjevimi knjigami je registriral še 12 del z izvirnimi naslovi ali nemškimi približnimi opisi verjetno po Schnurrerju, za

[50] Za Bezjake zapiše, da so «Provinzial=Kroaten« (1808: 394 in 404, *) oz. Slavonier (1808: 432, *).

nekatere navede tudi druga mesta hrambe (v Gradcu, Ljubljani pri Zoisu, v Semeniški knjižnici).[51] V obeh seznamih je evidentiral skoraj celotna trubariana.

1.4.4 Pomembna najdba je bil tudi Kreljev prevod Spangenbergove *Postille Slovenske* (1567), ki je Kopitar prej ni poznal in je vse glasovno-pisne spremembe glede na Trubarja našel v *Postilli 1578* in jih pripisal Dalmatinu. Ob opisu knjige in predgovora je Kopitar ugotovil, da se je zelo zgodaj pojavila literarna opozicija proti Trubarju na čelu s Kreljem.[52] Najvišjo oceno pravopisnih prizadevanj je dal Krelju, s katerim se idejno ujemata in sta si enotna v kritični presoji Trubarjevega črkopisa proti »lepemu cirilskemu pismu«, germaniziranja in jezikovne rabe proti »proprietas linguae«, ki jo v predgovoru zagovarja Krelj.[53] Krelj je v Kopitarju našel somišljenika, ki je njegov jezikovni nazor oživil in nadgradil v svoji slovnici 240 let kasneje, ali pa obratno gledano, Kopitar je kot poznavalec starocerkvenoslovanskih besedil in znanstveno ter jezikovno široko razgledan po slovanskem obzorju podobno kot Krelj častilec slovanskega vira in nadaljevalec njegove poti. Podobno nestrinjanje, kot ga srečamo pri Krelju do Trubarjevega jezika, veje tudi iz Kopitarjevih izjav o Trubarjevem jeziku, oba pa se sprijaznita pred močjo njegovega začetnega podviga, kar z razdalje 19. stoletja dobiva še daljnosežnejšo jezikovno razvojno ostrino. (1808: 424–426.)

1.4.5 Tudi pri navedbi hrvaških tiskov pride do zanimivih ugotovitev v zvezi s Trubarjem. Pri vsebinski razčlenitvi hrvaškega katekizma s cirilskimi črkami (*Katehiſmus. Edna malahna kniga, u koi ieſu vele potribni i koriſtni nauzi i artikuli prave karſtianſke vere* /…/ prevajalcev Antona Dalmatina in Stipana Istriana) navaja: Primi Truberi ſermo de Fide, Croatice redditus, kar v opombi komentira s spoznanjem, da je ta pridiga Trubarjeva in ne delo Flacija Illirica, kot je pomotoma navedel Schnurrer, ker je zamešal psevdonim Philopatridus Illyricus s Flacius Illyricus, na kar je opozoril že Dobrowsky (1808: 452).[54]

[51] To so: *Pavlova pisma Korinčanom in Galatejcem* (1561), *Regiſter und ſummariſcher Inhalt* (1561), *Duhovne pesmi* (1563), *Cerkovna ordninga* (1564), *Celi Pſalter Dauidou* (1566), *Katekizem in pesmi* iz 1567, 1579, *Pavlova pisma Efežanom* … (1567), *Formula Concordiae*, za katero je Trubar obljubljal prevod, *Noviga Teſtamenta puſledni deil* (1577), *Ta Celi noui Teſtament* (1582), *Hiſhna Poſtilla D. Martina Luthera* (1595).

[52] »Alſo früh ſchon bildete ſich eine literariſche Oppoſition gegen Truber, ſeinen eigenen Amts-Adjuncten, Krell an der Spitze!« (1808: 424).

[53] Krelj je uredil črkopis v idealni podobi bohoričice z razločevalnimi znaki za zveneče in nezveneče pripornike in je bil doslednejši od svojega naslednika Juričiča. To, kar je Kopitar hvalil pri Juričiću, je torej Kreljeva zasluga, kar je grajal, pa Juričičeva, tudi njegovo »dalmatiziranje«. Ne strinja se le z glasoslovno spremembo, novodalmatinsko obliko *edan, farſhen* itd., tj. z uvedbo *a*-ja za nenaglašeni polglasnik namesto zapisa z *e,* ter z odvečnim uvajanjem dvojnic *c* namesto *z* in *ch* namesto *zh,* kar se mu zdi neslovnično (»ungrammatisch«), zato se sprašuje, zakaj duplikati (1808: 426).

[54] V opombi omenja podpise pod predgovorom: Primush kranaz, Anton Dalmatin, Stipan Iſtrian, torej le krstno ime, kar se uporablja pri navadnih ljudeh še danes, če govorijo o duhovnih učiteljih (Goſpod Primosh /…/), njihovih priimkov pa ne omenjajo (1808: 450, *).

1.5 Trubarjev jezikovni vpliv v zgodovinskorazvojni perspektivi

Kopitar na posameznih redkih mestih v slovnici jezik drugih piscev primerja s Trubarjevim: pri njegovih sodobnikih in naslednikih Dalmatinu, Bohoriču, Juričiču, kot tudi pri avtorjih iz kasnejših obdobij. Jezikovno oznako Dalmatinovega *Pentatevha* iz l. 1578 v primerjavi s Kreljem določa Trubarjev vpliv: razen večinskega razlikovanja med *ſ* in *s* je Pentatevh čisto trubarjevski (»ganz Truberisch«) (1808: 424). V 5. razdelku, ki obravnava usodo Bohoričevega pravopisa po 1584 do 1808, med drugim navaja tudi Schönlebnova pravopisna načela, njegov komentar, sklicujoč se na Trubarjev jezik, pa je oster in kratek: »Schlimm genug! Da wären wir alſo wieder bey Truber's Art der Windiſchen Sprach!« (1808: 61). V Trubarjev prid pa ugotavlja, da je pri Pohlinu članek o Trubarju v *Bibliotheca Carniolica* glede na njegova dela popolnoma skažen (1808: 445, *).

1.6 Kopitarjevi pogledi na Trubarja kot reformatorja in domoljuba

Kopitar je bil med prvimi, ki je prerasel še mnogo kasneje žive ideološke predsodke do predstavnikov reformacije in jih vrednotil po njihovem jezikovnem in kulturnozgodovinskem prispevku. Sam v slovnici omenja Trubarjevo, Dalmatinovo in Bohoričevo versko strankarsko pripadnost, ki je bila podvržena volji Ferdinanda II. Verska gorečnost je ustvarila pošast, ki je povzročila zanemarjanje z barbarizmi in sovraštvo, ki je zadevalo tudi njihovo pisanje.[55] Ko je prebiral predgovore k njegovim knjigam in hrvaškim tiskom, je bil navdušen nad njegovim patriotizmom, ki je segal na vse Slovane: »Truber's Patriotismus umfaßte alle Slaven!« (1808: 406). Zaradi tako tople domoljubnosti mu odpušča celo germaniziranje.[56]

2 Sklep

2.1 V luči dihotomije dveh velikih duhov svojega časa, Trubarja in Kopitarja, temelječi na dveh izjemnih individualitetah v dveh družbeno- in duhovnozgodovinsko različnih obdobjih, lahko razumevamo genezo slovenskega knjižnega jezika ter razpoznavamo razvojno pot od njegovih začetkov z neobhodnimi ovirami na ravni kodnega prenosa v pisno obliko in njegovega normiranja, kot se odstira iz jezika samega s slovničarjevo metodo jezikovne deskripcije na podlagi besedilne dokumentacije in interpretacije, zgodovinskorazvojne oz. primerjalnojezikovne konfrontacije ter znanstvenokritične kontemplacije. Iz Kopitarjevih razčlenitev Trubarjevega jezikovnega ustvarjanja se izrisuje neenovita, večobrazna, kubistična podoba, ki dobiva zdaj ostrejše, zdaj milejše poteze. Osrednje mesto zavzema kritičnost prvega slavista do njegove izbire črkopisa in pravopisa, jasno argumentirano nestrinjanje s osnovnimi

[55] »S e l o t i s m u s hatte ſie zu K r a i n i ſ c h e n Schriftſtellern gemacht, ein Unhold, vor welchem die l i b e r a l e n Muſen fliehen. Die erſte Folge davon war, daß dieſe ihre Vernachläſſigung durch B a r b a r i s m e n rächten, und die zweyte, daß der haß, der die Proteſtantiſche Parthey verfolgte, auch ihre Schriften mit traf.« (1808: 57).

[56] »Ich muß geſtehen, daß ich, ſeit dieſer genauern Bekanntſchaft mit Truber, durch ſeine ſo warme Vaterlandsliebe beynahe ganz entwaffnet worden bin gegen ſein Germaniſiren.« (1808: 393).

smernicami pisanja, ki se oddaljuje od ideala pisave bratov Cirila in Metoda, čeprav se zdi, da kljub negativni oceni deloma odobrava njegovo težnjo po t. i. preprostosti (»die Einfachkeit«) pri izbiri grafemov, poenostavljanju nemške pisave … Glasoslovno razhajanje, izvirajoče iz njune narečne različnosti, je izraženo predvsem na ravni dolenjskega *u* proti gorenjskemu *o*-ju, vendar vidi v dolenjskem glasoslovju pozitivne silnice ob manjši spremenljivosti drugih fonemov.

2.2 V slovnici se je Kopitar pokazal kot neizprosen, včasih pretiran, drugič pravičen presojevalec Trubarjevega jezikovnega prispevka. Njegovo z mladostjo priostreno kritično pero je bilo usmerjeno v za tisti čas pereče vprašanje germanizacije slovenskega jezika, ki so jo na Kopitarjevo pobudo uspešno prepoznavali in zavestno odpravljali njegovi sodobniki. Trubarju je dal priznanje prvega jezikovnega upovedovalca, iskrenega domoljuba, obenem pa je z razvojne distance lahko pokazal na začetniške slabosti, ki so jih nasledniki presegli. Ker v času pisanja ni imel na voljo več Trubarjevih del in jih je natančneje predstavil šele v dodatku, ni mogel upoštevati Trubarjevih oblikoslovnih, besednih posebnosti in arhaizmov, ki ohranjajo starejšo jezikovno razvojno stopnjo. Njegov primerjalni besedilni pristop je omogočil bralcem potrditev njegovih argumentov in je v zgodovinskem jezikoslovju še danes neobhoden pri ugotavljanju jezikovnih sprememb.

2.3 Kopitarjeva presoja Trubarjevega prispevka je mestoma nedosledna in neskladna: ko v sintezi spoznanj ob koncu jezikovnozgodovinskega pregleda elementarnega pravopisa (1808: 158) ugotavlja oblikoslovno in oblikotvorno nespremenljivost od Trubarjevega do svojega časa, posplošeno poudarja ujemalni vidik, čeprav je v primerjalni analizi besedil že v 16. stoletju opisoval razlike med Trubarjem, Juričičem, Dalmatinom, Bohoričem. Kopitarjevo posredno izraženo priznanje njegovemu začetniku, strnjeno v ponovljeni misli, da se naš jezik od 16. stoletja do njegovega časa ni prav nič spremenil, je apologija našemu prvaku, saj delno zavrača ne le omenjene kritike, temveč tudi objektivne ugotovitve in ustvarja idealizirano podobo jezikovne kontinuitete. Ob poudarjanju germaniziranja na besedni in skladenjski ravni preseneča Kopitarjeva izjava o nezastarelosti besedja. Kljub odklonilnim sodbam o izbiri besedja, za katere Kopitar poišče tudi sociolingvistične vzroke, ki jih osmišlja glede na jezikovno stanje v mestih, je zaznati pozitivno naravnanost tudi do njegovega jezika.

2.4 Kopitarjevi pogledi na Trubarja so pogledi mladega jezikoslovca na prvega jezikotvorca, nazori razgledanega teoretika na jezikovnega praktika; stališča kritika, ki je jezikovno ostalino presojal tudi z znanstveno neprizanesljivostjo oz. čustveno prizadetostjo z merili dobe; nazori slovničarja, ki je s širokim evropskim in slavističnim jezikoslovnim obzorjem iz več kot dvestoletne razdalje objektivno ovrednotil kolumbovski jezikovni podvig evropsko priznanega humanista in reformatorja s slovensko tiskano knjigo. Trubarjeva preroška misel, ki jo parafrazira tudi Kopitar in razodeva nekoliko ironično Kopitarjevo znanstvenokritično brezkompromisnost, a soizraža tudi vso veličino Trubarjeve izjemne osebnosti, naj bo vodilo tudi za naš in prihodnji čas.

»Die dankbare Nachwelt muß jedoch folgende Aeußerung Truber's zu beherzigen nicht vergeſſen: »Ich bin der Hoffnung, Gott werde nach mir Leute erwecken, die das von mir angefangene unvollkommene Werk beſſer ausführen und vollbringen: doch ſind auch die Alten und die Erſten, ſollten ſie es gleich nicht immer recht getroffen haben, nicht zu verachten« (1808: 20).

Viri in literatura

Janko, Anton, 1986: Raba in pogostnost iz nemščine prevzetih besed v Trubarjevem Katekizmu (1550). *16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Obdobja 6.* Ur. B. Pogorelec s sodelovanjem J. Koruze. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 427–434.

– – 1999: Der Einfluss des Deutschen bei der Entstehung der slowenischen Schriftsprache. *Language encounters across time and space.* Ur. B. Brendemoen, E. Lanza, E. Ryen. Oslo: Novus Press.

Jazbec, Helena, 2007: *Nemške izposojenke pri Trubarju.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Kopitar, Jernej: 1808 [i.e. 1809]: *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark.* Laibach: Wilhelm Heinrich Korn.

Merše, Majda, 1990: Jezikovne spremembe v Trubarjevih prevodih Nove zaveze. *Razprave 2. razreda SAZU* 13. Ljubljana: SAZU. 163–179.

– – 1996: Kopitarjev knjižnojezikovni vzor in Postilla 1578. *Kopitarjev zbornik, Jernej Kopitar in njegova doba, Obdobja 15.* Ur. J. Toporišič. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 93–104.

– – 1998: Primerjava besedja Kreljeve in Juričičeve Postile. *Vatroslav Oblak, Obdobja 17.* Ur. Alenka Šivic – Dular. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 217–231.

Orzechowska, Hanna, 1979: Typologiczny aspekt postulatow slawizacyjnych B. Kopitara. *Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Obdobja 1.* Ur. B. Paternu s sodelovanjem B. Pogorelec in J. Koruze. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 137–153.

– – 1981: Skladnia miedzy wierszami Grammayki B. Kopitara. *Obdobja romantike v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Obdobja 2.* Ur. B. Paternu s sodelovanjem B. Pogorelec in J. Koruze. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 409–419.

Orožen, Martina, 1991: Kopitarjeva slovenska slovnica. *Kopitarjevi študijski dnevi I.* Predavanja iz 1989 in 1990. Ur. J. Mahnič. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Šiška. 7–17.

– – 1996: Kopitar kot pobudnik skladenjske in besedijske preobrazbe osrednjega slovenskega knjižnega jezika v prvi polovici 19. stoletja. *Kopitarjev zbornik, Jernej Kopitar in njegova doba, Obdobja 1.* Ur. J. Toporišič. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 79–92.

Raecke, Jochen, 2002: Schreibe wie du sprichst, dann ist es richtig, weil vernünftig, shreibe wie Bohoritsch, dann ist es besser, weil Krainisch" – Kopitars Ortographie-Konzeption zwischen Rationalismus und Historismus. *Historizem v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture, Obdobja 18.* Ur. A. Derganc. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 261–283.

Rupel, Mirko, 1966: *Slovenski protestantski pisci*. Ljubljana: DZS.

Schnurrer, Christian Friedrich, 1989: *Slavischer Bücherdruck in Würtemberg im 16. Jahrhundert.* München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik.

Toporišič, Jože, 1980: Kopitar kot slovničar. *XVI. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture.* Ljubljana: Filozofska fakulteta. 7–16.

– – 1991a: Besedni germanizmi v Trubarjevem Cathechismusu. *Družbenost slovenskega jezika*. Ljubljana: DZS. 21–31.

– – 1991b: Zgodovinska perspektiva nemčevanja pri Trubarju. *Družbenost slovenskega jezika*. Ljubljana: DZS. 33–44.

– – 1996: Kopitarjev slovanski svet v Slovnici 1808/1809. *Kopitarjev zbornik, Obdobja 15*. Ur. J. Toporišič. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 1–[9].
– – 2003: Oblikoslovje v Kopitarjevi Slovnici slovanskega jezika. *Oblikoslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC. 351–366.
Trubar, Primož, 1555 (1993): TA EVANGELI SVETIGA MATEVSHA. Ljubljana: DZS.
– – 1582: TA CELI NOVI TESTAMENT NASHIGA GOSPVDI INV ISVELIzharie Ieſuſa Criſtuſa. VTIBINGI.

Summary

Jernej Kopitar's Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark (1808) and Primož Trubar

Jernej Kopitar's Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark (1808) and Primož Trubar

One can understand the genesis of Slovene literary language [SLL] in light of a dichotomy of two great thinkers of their respective times, Trubar and Kopitar, founded on two exceptional individualities in two socially and philosophically different eras. On this basis, one can also discern the path of development of SLL from its beginnings with inevitable obstacles in code-transfer to written form and its normalization, i.e., from the language itself with the grammarian's method of linguistic description, textual documentation and interpretation, analysis of historical development, linguistic comparison, and scholarly-critical contemplation.

In his grammar, Kopitar presented himself as an unyielding, extreme, yet impartial judge of some basic aspects of Trubar's linguistic contributions. Central to the Kopitar's assessment is his consistently emphasized criticism of the first author's choice of alphabet and orthography, a clearly argued disagreement with his basic writing system guidelines, removed from the ideals of "Cyril's writing system". Kopitar, however, partially approves of Trubar's tendency to simplify the German writing system. Phonological disagreement, based on dialectal differences, is reflected mainly on the level of the Lower-Carniolan *u* vs. Upper-Carniolan *o*, but Kopitar nevertheless favors the Lower-Carniolan phonology because of its lesser variation in other phonemes. His critical eye was focused on the topical issue of the Germanization of Slovene on syntactic and lexical levels. He recognized Trubar as the first compiler of Slovene texts and an ardent patriot. On the other hand, from historical distance, he was able to point out the beginner's shortcomings that were overcome by those who followed. Since at the time of his writing he did not have access to a larger corpus of Trubar's work – which he presented later in the appendix – he could not take into account Trubar's morphological and lexical peculiarities and archaisms, reflecting an older stage of language development. His comparative textual approach allowed the readers to confirm his arguments and linguistic changes. Kopitar's assessment of Trubar's contributions is occasionally inconsistent, i.e., when in the synthesis of his findings at the end of linguistic-historical survey of the elementary orthography he claims morphological uniformity and denies obsolescence of words from Trubar's to his era, he uses a generalized view of linguistic continuity, which has been overcome in the comparative analysis of the 16th-century texts by identifying the differences in the texts of Slovene Protestant writers. Kopitar's view of Trubar is a linguist's view of a literary-language founder; a view by a person who theoretically studied the Slovene language of a person who used it practically; a position of a critic who judged the language heritage with scholarly or emotional sharpness with the criteria of his era; the viewpoints of a grammarian who objectively assessed the tremendous linguistic feat with printed Slovene book by a European humanist and reformer, i.e., from a more than two-hundred-year distance, using his broad European and Slavic linguistic background.